

Posudek bakalářské absolventské práce

Aleksandra Kudriavtseva

Vojenské konflikty a jejich environmentální vliv

Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií

bakalářské studium humanitní vzdělanosti, 2024

Bakalářská práce **Aleksandry Kudriavtsevy** si vyhlédla nesmírně aktuální (bohužel) téma dopadů válek a válečných konfliktů na životní prostředí, jež se rozhodla nazřít z pohledu antropocentrismu a biocentrismu. Spojení je logické, ale i přes vědomé sebeomezení autorky zůstává její pracovní pole rozlehlejší než pole válečného konfliktu. I text posudku je proto delší, než je snad obvyklé, což není třeba hájit, na rozdíl od trochu opožděného dodání, za což je jistě třeba se omluvit.

Ano, pro účely práce je výborné *zavést pojmosloví*, tedy zadefinovat si je (stipulativně). Jsou-li však zavedeny ustálené definice dvou důležitých rozdílných, byť příbuzných pojmů (ekologický – environmentální), není jasné, proč by měly být užívány jako synonyma, zejména když je autorka v zásadě *správně* (až na jejich nepejorativní ideologický aspekt) rozlišit dokáže (str. 6). (Jen detaily: „logos“ se vztahuje spíše ke slovu, pojmu, myslí, *vědě*; slovu „*nauka*“ odpovídá spíše řecký původ „nomos“ – normativní zákon, řád, pořádek). Autorka však naštěstí sama své ztotožnění pojmů nedodrhuje, protože by v textu „Mnozí environmentalisté tvrdí, že lidská práva zahrnují ekologická práva, mezi něž patří právo člověka na život v podmínkách, které neohrožují možnost vést plnohodnotný život, a právo podílet se na rozhodování o ekologických otázkách.“ (str. 37) docela jistě nenapsala „mnozí ekologové...“ 😊

Někde se ovšem objeví i úplná hloupost: „Elektřina je sama o sobě poměrně bezpečný a ekologický způsob výroby energie. Při přenosu na velké vzdálenosti však může docházet ke zvýšenému elektromagnetickému záření, které však lze snížit, pokud je zařízení řádně chráněno.“ (str. 20): Elektřina není způsob výroby energie, ale její pohodlnou a bezpečnou formou, dle fyzikálních zákonů... Přičemž její způsoby výroby mohou být více či méně šetrné k životnímu prostředí, nikoli „ekologické“. Elektromagnetické záření klesá exponenciálně se vzdáleností od zdroje, u elektřiny tedy nejde prvotně o „řádou ochranu“, ale o vzdálenost lidí, sídel, zvířat atd. (nejde o rentgen).

Navrhnout nové pojetí něčeho, co sama označuje za *filosofii* (antropocentrismus, biocentrismus), je skutečně až úsměvně ambiciózní; ale jako duševní cvičení v rámci absolventské práce – proč ne? A jak se ukáže v závěru, pokus není ani ploský, ani plytký.

Výklad antropocentrismu zahajuje autorka trochu nešťastně nedokázaným a nejasným tvrzením „Přestože je základní myšlenka antropocentrismu obecně přijímána...“ (str. 8); výklad však pokračuje uspokojivě až na to, že je trochu zbytečně rozdělen na dvě části, přičemž historická je až druhá v pořadí; čtenář tedy trochu trne, zda dojde i na antiku počínaje Protágorou, leč *stane se*, a výkladu tak celkem není co vytknout až na jeden zásadní rozdíl, který není dostatečně zdůrazněn. S využitím Martina Heideggera je (filosoficky) popsateľný jako rozdíl mezi ontickým a ontologickým, řečeno snad srozumitelněji jde o to (v souvislosti s tím, zda antropocentrismus je spíše filosofií nebo „jen“ pragmatickou ideologií), je-li svět jako takový bytostně organizován kolem člověka nebo je člověk jen preferovanou (sebepreferující) bytostí (ať už hodnotově nebo třeba z hlediska evolucionistických přístupů) v jeho využívání.

„Práci proto zužuji na analýzu antropocentrismu a biocentrismu ve světle současných ekologických výzev, jelikož tyto přístupy poskytují odlišné pohledy na hodnotu a ochranu přírodního světa.“ (str. 6)

Pomiňme, do jaké míry jde o *filosofické* přístupy (a co je filosofie). Autorka vědomě zužuje na dva „centrismy“; otázka: co je ekocentrický a co je přiznaně antropocentrický přístup (ekocentrismus a přiznaný antropocentrismus) se přímo vnucuje (a také je v textu částečně zodpovězena). Jak by Aleksandra sama charakterizovala udržitelný rozvoj?

Znovu a znovu musím vysvětlovat, že pojem antropocénu nikdy neoznačoval geologické období, protože Crutzenův a Stoermerův (& alien) návrh, pomineme-li starší zdroje, nikdy nebyl schválen a recentně byl již i explicitně zamítnut.¹

Celkem 916 znaků věnovaných udržitelnému rozvoji prostě vůbec neumožňuje postihnout jeho podstatu a nestojí proto za komentář. Kapitolka začíná tím, *čím je udržitelný rozvoj dle antropocentrismu*. Proč podle něj? Proč ne podle něčeho jiného? Proč se čtenář nedoví, co je udržitelný rozvoj sám o sobě? Bylo by možné, aby autorka při obhajobě vysvětlila, co udržitelný rozvoj je a jak by ho ve svém pojmosloví (ekologie – environmentalismus – antropocentrismus – biocentrismus) charakterizovala, ale není to nutné. Spíš nelze nevytknout, když si o to přímo řekla, že neuvádí skutečně celostní rozdělení statků a služeb přírody na čtyři skupiny např. podle miléniového schématu nebo integrovaného hodnocení ekosystémů a hlavně je škoda, že vědomě vynechala přístup ekocentrický, který přitom celkem zdařile vykládá (str. 13–14), zatímco jiné kritiky jsou zkrácené (Meze růstu se nepotvrdily ve faktech, ale v trendech ano; Gusev je extrémní výklad a pomíjí vlastně přirozený výběr a kompetici, místo aby se soustředil na to, *čím se člověk, usilující o uspokojení svých potřeb stejně jako ostatní druhy* [i rostlinné, nebo geny] favorizoval, čím poškozuje své vlastní prostředí a v jakém smyslu jeho větší moc (potřeby, „práva“, morálně i filosoficky zakládají i povinnosti). A už úplně pomíjím jiný možný přístup, který v různých podobách napadá samu tradiční dichotomii člověk – svět, kultura – příroda, počínaje třeba Latourem.

Některá tvrzení jsou prostě zkratkovitá a postrádají logiku: „Vojenské konflikty nevznikají náhle, vyžadují dlouhodobou přípravu, která často trvá roky a která s sebou nese i důsledky pro životní prostředí. **Například** (zvýr. IR) před výbuchem atomových bomb v Hirošimě a Nagasaki se na testovacím polygonu Trinity testovaly plutoniové nálože.“ Nejsem vojenský historik, abych analyzoval příčiny a vznik 2. světové války, ale test na Trinity určitě nebyl přípravou na ni, ale na jednorázový („dvourázový“) zásah, který ji měl navíc pomoci – *ukončit*.

Místo dlouhého výčtu dopadů válek na životní prostředí by možná byly pro spojení s „centrismy“ a morálkou nosnější dílčí analýzy jednotlivých situací. Je např. známo, že Američané se ve Vietnamu značně pokrytecky hájili tím, že rozhodně nepoužívají bojové plyny proti lidem a nepřekračují tudíž žádné mezinárodní úmluvy a konvence, protože Agent Orange je přece „pouze“ defoliant a jeho užití je pro vedení boje nezbytné, protože se Vietkong umí v džungli lépe skrývat než vojáci z amerických měst. Přímý dopad na lidské zdraví i strategický nepřímý dopad na člověka prostřednictvím ničení jeho potravy přitom tajili. Jde tedy o skutečný

¹ Srv. Stoermer, Eugene; Filmore, Crutzen, Paul Jozef: The „Anthropocene“. (In Global Change Newsletter 41/2000, pp. 17–18); dříve např. Buffon, Jenkyns, Stoppari; 1922 Alexej Petrovič Pavlov; v platnosti zůstává podstata pojmu, tedy to, že člověk se stal nejvýznamnější biogeologickou silou: mj. Ivan Rynda, Gl. a reg. problematika vztahu čl. k jeho ŽP. Sisyfos, příloha zpravodaje ekologické výchovy, 1997/4.; rozhoduje: Mezinárodní stratigrafická komise [ICS]; (potvrzuje: Mezinárodní unie geologických věd [IUGS]); v roce 2018 ICS nerozhodla, zatím přijala dělení holocénu na greenlandian, northgrippian a meghalayan; ICS 4. 3. 24 pojem zamítla, IUGS 21. 3. 24 zamítnutí pojmu antropocén potvrdila.

explicitně formulovaný příklad toho, že normy boje proti člověku (a lidskosti) jsou závazné, zatímco plošné ničení přírody, celých ekosystémů jako celků, je *v pořádku*. Lze nalézt lepší příklad antropocentrismu? Aleksandra se Vietnamem zabývá opakovaně, ale takto výslovně své důkazní řízení pro čtenáře neformulovala.

Jiné pasáže prostě nedomyšlejší pečlivě sebrané literární údaje podobně, jako když uchazeč/ka v empirickém výzkumu shromáždí zajímavá data a neumí / nechce / nemá čas se nad nimi zamyslet, interpretovat je: „Ekocida je cílenou činností a politikou, kterou provádějí vlády, lidé a organizace, kteří jsou si plně vědomi škod způsobených touto činností a kteří vědí, že existují alternativní řešení.“ (str. 22) „Ekocida může být také důsledkem nevhodných plánovacích a rozvojových politik, pokud je posouzení dopadů na životní prostředí povrchní nebo nevýznamné.“ (ibid) Ano, pojem ekocidy, tak, jak jej rozvíjejí různí autoři teoreticky i v konkrétním užití k interpretaci na historické situace by stačilo rozdělit na ekocidu *záměrnou, úmyslnou* a naopak *nezáměrnou, neúmyslnou* – a drobný přínos bakalářky by byl na světě. Přitom se Aleksandra rozdílem zabývá v souvislosti s právním vymezením ekocidy (str. 23), kde zase chybí jiná kritika: zda by vedle narušení ekosystémů nemělo být ekocidou i narušení přírodních procesů (ale to už bych opravdu chtěl příliš na Higginsové i na Kudriavtsevě) nebo úvaha nad „soft law“, tedy měkkostí a nevymahatelností mezinárodního práva, protože válka, řečeno s hrabětem Borjou, je „pokus o nápravu věcí, které nelze napravit“, tedy v situaci státem organizovaného násilí jsou bezpředmětné mezinárodní úmluvy, natožpak úvahy o „centrismech“... Což vůbec neznamená, že bychom se o ně neměli pokoušet (tedy o úmluvy i úvahy, nikoli o války).

Posudek má podle mého přesvědčení vycházet především z toho, co v práci je (obsaženo, tematizováno), a ne z toho, co v ní není (obsaženo). Jestliže se sám své zásadě zpronevřuji, má to důvod. Aleksandra si prostě ukousla příliš velké sousto, které navíc ne dostatečně (definicí **problému, otázek, cílů a metod**) specifikovala: již tradičně jako u jiných bakalářských prací postrádám *zadání, projekt* práce. Osobně jsem přívržencem hledání souvislostí, tedy široce zaměřených prací, ale: hledání souvislostí nebo kategorizace, typologizace někdy chybí, jindy by jediný odstavec (zdařilý) mohl být tématem *pro disertační práci*: „Kritika se objevuje také v souvislosti se změnami biologické a sociální povahy člověka. Hovoří se o tom, jak se člověk, vnímaný jako biosociální struktura, začíná proměňovat v bytost, která se stále více technologizuje. S rozvojem techniky se stírají hranice mezi biologickými vlastnostmi člověka a technickými zařízeními integrovanými do jeho těla. Výsledkem je fenomén kyborgizace, posthumanity, kdy se člověk stává konstruovatelným mechanismem se schopností nahrazovat jednotlivé části podle potřeby. To naznačuje významné změny ve vnímání člověka a jeho funkcí ve světě, kde technologické inovace mohou radikálně změnit samotnou podstatu lidské přirozenosti.“ (str. 15).

Pečlivá literární rešerše vybraných pojmů a problémů však přese všechny výtky zaslouží jasnou pochvalu pro svou šíři a většinou i **dobrou a rozumějící interpretaci**. Jen to sousto je prostě příliš veliké: např. o *ontologickém* výkladu filosofa (a *válečníka!*) Descarta a jeho *metodické* (tedy gnoseologické) skepse *lékařem a varhaníkem* Albertem Schweitzerem (který se ostatně s divochy nikdy příliš nebavil, ale přírodu ctil) se píše celé knihovny.

Práce má (*kromě zadání, projektu*) veškeré předepsané náležitosti, rozsahem (asi 60 normostran) dokonce požadavek překračuje, ne však zbytečně. Text je hutný, obsažný, nebojím se napsat *kultivovaný* a překlepů, mluvnických, ale i stylistických nebo typografických chyb je ve srovnání s dnešní úrovní velmi málo. Proto jsou příklady celkem zbytečné: chybné nebo typograficky nepatřičné uvozovky: „*ekologický*““ (str. 6), „*Respect for Nature*““ (str. 29); „*z* klíčových“ (str. 8); občasné chyby v interpunkci. Zlovyk psát *trvale* čárku za uvedením autora, který je citován nebo parafrázován, není hrubou chybou, spíše autorskou potřebou vytknout jej

před závorku, ale v češtině je oddělení čárkou chybné (např. „Podle Apresjana, hlavní nedostatek antropocentrismu...“ [str. 14]).

Práce s literaturou je formálně velmi pečlivá, výběr mnohdy překvapivý a osvěžující. Kdy se oponent setká se zdroji z Burjatské státní univerzity o mongolském environmentálním vědomí (přítom vzhledem k odlišnosti společnosti i přírody jde opravdu o přínos) nebo s bohatou mecenášskou Vlavianos-Arvanitis, již u nás nezná nikdo, ač shodou okolností navštívila Olomouc, Prahu i jiná města?!

Co napsat k zamyšlení „Úvaha o změnách v chápání antropocentrismu a biocentrismu“ (str. 45 a násl.) Jednak v jisté rovině popírá to, co sám v posudku vytýkám, totiž některé chyby nebo nedostatečné propojení popisu důsledků válečných konfliktů s „centrismy“. Aleksandra si totiž troufá na mnohem obecnější úvahu o dvě zobecňující úrovně výš a přes jistou naivitu si vůbec nevede špatně. Jenže vzhledem k velikosti úkolu se oponentní námitky a polemiky do textu posudku už prostě nevejdou. Heslovitě platí, že řešením je jednak – možná překvapivě – **ekocentrický přístup a ekocentrismus**, jehož nesčetněkrát propracovanou podobu představuje **udržitelný rozvoj jako přiznaný a reflektovaný antropocentrismus** nebo **integrální ekologie** papeže Františka, jehož texty, samozřejmě počínaje Laudato Si', v bakalářské práci skutečně velmi postrádám (zejména druhá encyklika papeže Františka: „Encyklika o péči o společný domov“, tematizuje přesně okruhy, jimiž se Aleksandra zabývá).

Co jsem ovšem z hlediska stavby práce nepochopil, je kapitola Závěr, která není závěrem, ale měla by být jednou z hlavních analytických částí, tedy tělem celého textu – závěr by pak měl vytknout jen to nejdůležitější.

Přítom se mohu vcelku *ztotožnit* s autorčiným tvrzením, že „... moje bakalářská práce přispívá k obohacení diskurzu o environmentální etice a válečných konfliktech, poskytujíc nové poznatky... (str. 49) (a přítom *složit obdiv* použití *přechodníku*, dokonce správně provedenému a ve správném tvaru... budu se vzhledem k velmi dobré češtině tázat i na případnou jazykovou úpravu textu).

Posudek obsahuje celou řadu výtek, ale text bakalářské práce obsahuje ještě mnohem víc témat k polemikám a diskusím. To základní je tedy třeba v závěru formulovat výslovně.

Přes všechny nedostatky nebo až jistou naivitu některých pasáží nebo formulací představuje text předložené bakalářské práce jasný doklad toho, že si Aleksandra Kudriavtseva přinejmenším na bakalářské úrovni osvojila základy odborné analytické (a do jisté míry i syntetické) práce s odbornými texty, formální pravidla vědecké práce a schopnost napsat čtivý, informativní vědecký text. **Mohu** proto s přesvědčením i potěšením **navrhnout** předloženou **práci k obhajobě** s návrhem hodnocení „**velmi dobře**“ (s ohledem na výtky), ale raději „**výborně**“ (vzhledem k celkovému vyznění práce) s přihlédnutím k výkonu uchazečky u obhajoby.

Otázka k obhajobě: „Podle antropocentrismu znamená udržitelný rozvoj zachování přírody pro uspokojování lidských potřeb, přičemž příroda je považována za zdroj přírodních zdrojů nebo „přírodní kapitál“.“, píšete. Zajímalo by mne, jak byste definovala nebo popsala udržitelný rozvoj *Vy sama*, bez jakékoli další přípravy – píšete o něm, tedy by mne zajímalo, co to je, jaký je jeho vztah k antropocentrismu a proč a jak může přispět k řešení válečných konfliktů a následných škod.